

ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΧΥΣΗ ΤΗΣ Π.Ε ΚΑΙ ΤΟ ΡΟΛΟ ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΑΚΗΣ Π.

Διευθυντής Δημοτικού Σχολείου Κρυονερίου Κορινθίας- Υποψ. διδάκτορας
e-mail: ppageorg@sch.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα έρευνα αναδεικνύει ότι η 15/χρονη διαδρομή της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στη Ελλάδα, έχει γίνει πλέον γνωστή και αποδεκτή ως μια καινοτόμα και με σημαντική συνεισφορά εκπαιδευτική διαδικασία και από την τοπική κοινωνία. Ο σύγχρονος προσανατολισμός της εντάσσεται σε μια συστημική-ολιστική προσέγγιση της Π.Ε για μια Βιώσιμη Ανάπτυξη. Η αποτελεσματικότητά της όμως εξαρτάται πλην των άλλων και από το βαθμό διάχυσης στο άμεσο κοινωνικό περιβάλλον, τους τρόπους συμμετοχής και τις δυνατότητες που παρέχει για ενεργητική εμπλοκή των πολιτών. Το άμεσο κοινωνικό περιβάλλον αποτελεί «πόρο» που μπορεί να «εκμεταλλευτεί» το σχολείο για βοήθεια αλλά και επίλυση τοπικών περιβαλλοντικών ζητημάτων. Η τοπική κοινωνία επιθυμεί τη συμμετοχή και υποδεικνύει μια ποικιλία θεμάτων ζητημάτων που την απασχολούν. Στην κατεύθυνση αυτή καταγράφεται-σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας- ότι καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει ο διευθυντής του σχολείου στο βαθμό και τους τρόπους διάχυσης της Π. Ε . Ο ίδιος με μια σειρά πρωτοβουλιών μπορεί να ευαισθητοποιήσει και να επιτύχει συνεργασίες σε οργανωτικό επίπεδο της μονάδας του αλλά και σε κοινωνική δικτύωση . Η εφαρμογή επιτυχούς περιβαλλοντικής εκπαιδευτικής στρατηγικής από το ελληνικό σχολείο είναι αναποτελεσματική αν δεν εξασφαλίζει την κοινωνική συναίνεση και συμμετοχή. Έτσι με συνδιαμόρφωση προτάσεων και ανάληψη κοινών δράσεων μπορεί να επιτύχει όχι μόνο αλλαγή στάσεων και συμπεριφορών της τοπικής κοινωνίας απέναντι στο περιβάλλον αλλά και να βελτιστοποιήσει τα αποτελέσματα της Π.Ε, επιτυγχάνοντας τη μέγιστη δυνατή διάχυση στο πλαίσιο μιας άτυπης-κοινωνικής εκπαίδευσης.. Ο διευθυντής υπερβαίνοντας θεσμικές ακαμψίες, μπορεί να επιτύχει την έξοδο του σχολείου στον κόσμο της πραγματικότητας. Ο χώρος της Π.Ε ευνοεί πρωτοβουλίες αμφίδρομης επικοινωνίας, κοινού σχεδιασμού δράσεων, αποτελεσματικών παρεμβάσεων και γενικά εισαγωγής πόρων στο σχολείο αλλά και εμφανούς καλλιέργειας θετικών στάσεων στην κοινωνία γεγονός που δικαιώνει έναν από τους βασικούς σκοπούς του, την εξασφάλιση ενός καλύτερου μέλλοντος για όλους τους πολίτες, σημερινούς και αυριανούς.

PAPAGEORGAKIS, P.

e-mail: ppageorg@sch.gr

ABSTRACT

The present research has proved that the fifteen-year-old process of Environmental Education in Greece has been known and accepted as an innovation and important contribution to educational development by the local society. Its modern target belongs to a systematic -total approach to Environmental Education for a Constant Development (RIO, 1992). However, its effectiveness depends on the rate of spreading in the direct social environment, the ways of participation, and the ability offered for the activation of the citizens as well as the sources that can be used by a school so that it can solve problems concerning environmental problems. The local society approves of participation and suggests its problems.

To this direction, according to the findings of the research, it has been shown that the director of the school plays the main role. He can take initiatives in order to sensitize and achieve cooperation in the aspect of organizing as a person but also in a social net-work. So, with the co-formation of suggestions and the common plan of action he can achieve not only the change of attitudes and

behaviors of the local society to environment, but also to improve the results of the Environmental Education, achieving the widest possible spreading in the frame of the informal social education.

Λέξεις κλειδιά: διάχυση περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, τοπική κοινωνία, ευαισθητοποίηση, διευθυντής σχολείου, οργανωτικός αναπροσανατολισμός, ενεργός συμμετοχή, ανάληψη δράσεων, κοινωνική δικτύωση, συλλογική διαδικασία, κοινωνικό περιβάλλον, κοινωνία πολιτών.

Επεξήγηση όρων: Π.Ε= Περιβαλλοντική Εκπαίδευση.

1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η περιβαλλοντική κρίση –παρά τα διαφοροποιημένα χαρακτηριστικά της σε πολλά κράτη–είναι ένα παγκόσμιο φλέγον πλέον ζήτημα και αφορά όλες τις κοινωνίες. Όλοι οι κοινωνικοί θεσμοί και σχηματισμοί οφείλουν να παίξουν ένα ρόλο συμβολής στην επιβίωση του πλανήτη με πρώτο την εκπαίδευση. Παρά τη συνθετότητα του προβλήματος όλα τα εκπαιδευτικά συστήματα που εξ αντικειμένου έχουν αναφορά στο μέλλον ,πρέπει να πρωταγωνιστήσουν στην ανάδειξη και ευαισθητοποίηση σε ζητήματα περιβάλλοντος αλλά και στη διάχυση ενός προβληματισμού απόλυτα αναγκαίου για την προσέγγιση και επεξεργασία μιας σύνθετης πραγματικότητας.

Έχει γίνει λοιπόν απόλυτα σαφές ότι απαιτούνται εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες και μεταρρυθμίσεις διαδικασιών για τη δημιουργία ενός «νέου προσωπικού ήθους»,η ανάπτυξη του οποίου χρειάζεται πιο δημιουργικές σχέσεις ανάμεσα στα σχολεία και τις κοινότητες και γενικά ανάμεσα στην εκπαίδευση και την κοινωνία. Αυτός ο αναπροσανατολισμός, που επιβεβαιώθηκε στη Διάσκεψη του Ρίο το 1992 και περιλαμβάνεται στην Ατζέντα 21,προώθησε μια πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση της εκπαίδευσης, της ενημέρωσης και πληροφόρησης του κοινού, ενσωματώνοντας την έννοια της Αειφόρου Ανάπτυξης. Η αναπλαισίωση αυτή της Π.Ε βασισμένη στο τρίπτυχο «Περιβάλλον, Πληθυσμός, Εκπαίδευση για την Ανθρώπινη Ανάπτυξη, γνωστή ως E.P.D(Environment Population Development), δίνει έμφαση στην ευρύτερη ενημέρωση της κοινωνίας, στην καλλιέργεια ενδιαφέροντος και δέσμευσης για συμμετοχή και δράση, στοιχεία απαραίτητα για τη διατήρηση και ενδυνάμωση της σχέσης Άνθρωπος- Φύση- Ανάπτυξη. Με την διαπίστωση, λοιπόν ότι η Ανάπτυξη «περνάει» μέσα από το Περιβάλλον έχοντας και κοινωνική διάσταση, κρίνεται αναγκαία η ενημέρωση, ευαισθητοποίηση και ενεργός εμπλοκή του κοινού και η διαμόρφωση ενός συστήματος αξιών για τα περιβαλλοντικά θέματα. Έτσι η Π.Ε ως εκπαιδευτική διαδικασία και πρόταση, οριοθετείται στο τρίπτυχο "άνθρωπος - φύση - κοινωνία" και κινείται σε 2 κυρίως άξονες: α)Την ενημέρωση, ευαισθητοποίηση και ενεργοποίηση των μαθητών σε θέματα περιβάλλοντος. β)Τη διάχυση αποτελεσμάτων και το άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία με την παροχή γνώσεων, την καλλιέργεια αλλαγής στάσεων και συμπεριφορών του άμεσου κοινωνικού περιβάλλοντος, έτσι ώστε να υπάρχει αποτελεσματικότητα των στοχεύσεων του αφού ως θεσμός δεν λειτουργεί σε κοινωνικό κενό.

Ταυτόχρονα η ένταξη του σχολείου στο κοινωνικό υπερσύστημα ,η επικοινωνία και η αλληλεπίδραση μαζί του είναι ένα από τα κριτήρια αποτελεσματικότητάς του (Σαϊτης,2002: 85).Με την παραδοχή ότι σκοπός της Π.Ε είναι: η διαμόρφωση ενός ενημερωμένου και ευαίσθητου πληθυσμού γύρω από το περιβάλλον και τα προβλήματα του(Χάρτα Βελιγραδίου,ΠΕΚΠΕ,1999)ο οποίος θα αποκτήσει γνώσεις, στάσεις, κίνητρα και αίσθημα προσωπικής δέσμευσης ώστε να εργαστεί ατομικά και συλλογικά για την επίλυση των υπαρχόντων προβλημάτων και την πρόληψη νέων, τότε αυτή πρέπει να διαχέεται σε όλες τις ηλικίες και τα επίπεδα αλλά και έμμεσα σ'όλο το κοινωνικό σώμα.. Όμως –και χωρίς να παραγνωρίζεται η αξία του εκπαιδευτικού Π.Ε- θεσμικός και συχνά ουσιαστικός εκπρόσωπός του σχολείου είναι ο διευθυντής. Συνεπώς ο ρόλος του στο βαθμό και τους τρόπους διάχυσης των αποτελεσμάτων φαίνεται να είναι τουλάχιστον αξιοπρόσεκτος. Παρά τη δεδομένη συγκεντρωτική δομή του εκπαιδευτικού μας συστήματος, ένας σύγχρονος διευθυντής σχολείου μπορεί να καλλιεργήσει σχέσεις σύνδεσης και συνεργασίας με την τοπική κοινωνία, έτσι ώστε το σχολείο του να επιτύχει ουσιαστικότερη διάχυση της Π.Ε. Οι απόψεις και οι πρακτικές γονέων, ΟΤΑ, ΜΚΟ αλλά και απλών πολιτών μπορούν να επηρεαστούν από τις δράσεις του σχολείου αλλά και να λειτουργήσουν ανατροφοδοτικά ως σημαντικό εργαλείο περιβαλλοντικών ερεθισμάτων και πρακτικών του. Επιπλέον η ενεργός εμπλοκή της τοπικής κοινωνίας που μπορεί να προσφέρει όχι

μόνο πόρους αλλά και βοήθεια σε ομόρροπη κατεύθυνση αποτελεί μια καλή προοπτική άμεσης επιρροής του κοινωνικού περίγυρου, βελτιστοποιώντας την αποτελεσματικότητα της Π.Ε. Στην προβληματική αυτή εγείρονται ερωτήματα όπως: τι απήχηση έχει η Π.Ε στο άμεσο κοινωνικό περιβάλλον, πόσο γνωρίζει ή εμπλέκεται η τοπική κοινωνία στα θέματα αυτά, ποια ζητήματα έχουν προτεραιότητα γι αυτήν, πώς βλέπει τη σχέση της με τις περιβαλλοντικές δράσεις του σχολείου και ποιος είναι ο ρόλος του διευθυντή στην ενεργοποίηση της ή τη διάχυση της Π.Ε. Η παρούσα έρευνα επιχειρεί να απαντήσει σε αυτά, καταγράφοντας μέσα από τις γνώμες γονέων και κοινωνικών φορέων την διαμορφούμενη σε τοπικό επίπεδο κατάσταση αλλά και να εξάγει στοιχεία που θα συμβάλλουν στο σχεδιασμό προσφορότερων περιβαλλοντικών προγραμμάτων.

2.ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ

2.1 Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και τοπική κοινωνία

Διαχρονικά ο άνθρωπος συνέδεσε την ύπαρξή του με το περιβάλλον αναπτύσσοντας πολύμορφες σχέσεις μαζί του. Η σχέση εξάρτησης και κατανόησης με τη βιόσφαιρα συσσώρευσε γνώση αλλά και συμπεριφορές του ανθρώπου "από και για το περιβάλλον", ορίζοντας έτσι τις απαρχές της Π.Ε. Στη σύγχρονη εποχή με τη βοήθεια της επιστήμης και τεχνολογίας έγινε μια προσπάθεια επικυριαρχίας του ανθρώπου πάνω στο περιβάλλον. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η σχετική με το περιβάλλον εκπαίδευση να περιοριστεί σε βιοφυσικές διαστάσεις αγνοώντας το ρόλο των ανθρωπογενών παραγόντων. Από μια τέτοια ξεκομμένη και μη συνθετική προσέγγιση προέκυψε η αναγκαιότητα για «εκπαίδευση από και μέσα στο περιβάλλον»(Φλογαίτη,1993:179), για να περάσουμε σήμερα σε μια συστημική θεώρηση που με βάση τις νέες αντιλήψεις περιλαμβάνει τις διαστάσεις από, για και μέσα στο περιβάλλον.

Με αυτή την παραδοχή η Π.Ε στοχεύει στη διάπλαση «περιβαλλοντικά υπεύθυνων πολιτών» και «υπεύθυνων κοινωνικών ομάδων»(Hungerford-Volk,1990:9), προσδιορίζοντας έτσι ένα πλαίσιο με κεντρικό αλλά και επιμέρους στόχους σε πολλαπλά επίπεδα. Η προοπτική αυτή θέτει το ερώτημα για το αν η Π.Ε επιχειρεί να επιτύχει τους στόχους της μόνο μέσα και μέσω του σχολείου ευελπιστώντας σε μακροπρόθεσμα οφέλη ή πρέπει να εμπλέξει ενεργητικά και το κοινωνικό περιβάλλον του σχολείου. Η προβληματική αυτή εστιάζεται στο να εισπράξει συμπαραστάση αλλά και να επιτύχει κατά το δυνατόν άμεσα αποτελέσματα τόσο σε αλλαγή στάσεων και συμπεριφορών των πολιτών όσο και ενίσχυση των παιδαγωγικών διαδικασιών αφού είναι δεδομένη η επίδραση του κοινωνικού περιβάλλοντος στους μαθητές(Ξωχέλλης ,2000:57).

Πέρα όμως από τη συμβολή, τη γνώση ή τη συνειδητοποίηση προβλημάτων ,η Π.Ε καλείται να αναπτύξει στα άτομα και τις ομάδες στάσεις και ικανότητες ώστε να μπορέσουν όχι μόνο να μη δημιουργούν αλλά και να επιλύουν περιβαλλοντικά προβλήματα με την ανάληψη ευθυνών και δυναμικές παρεμβάσεις και στο πεδίο λήψης των αποφάσεων. Συνεπώς το σχολείο με την Π.Ε οφείλει να ενισχύσει το ρόλο της εκπαίδευσης στις τοπικές κοινωνίες. Μια τέτοια κατεύθυνση περιλαμβάνει -μεταξύ άλλων διαστάσεων : (1) Την "εκμετάλλευση" του τοπικού χώρου ως χώρου πληροφοριών για την διαμόρφωση διδασκαλίας και μάθησης. (2)Την εμπέδωση μιας πολυδιάστατης αντίληψης για ισότιμη συνύπαρξη με το γενικότερο περιβάλλον(φυσικό-ανθρωπογενές). (3) Τη διάχυση αλλά και εισαγωγή γνώσης και στάσεων προς και από την τοπική κοινωνία σε μια αμφίδρομη σχέση αφού τα περιβαλλοντικά ζητήματα πρέπει να έχουν μια συστημική και ολιστική θεώρηση.Οι κοινωνικές αναγκαιότητες και προκλήσεις επιβάλλουν στο σχολείο μια διευρυμένη οπτική, η οποία εκτός από γνωστικά στοιχεία, εμπεριέχει δημιουργικότητα και οργάνωση πρωτοβουλιακών δραστηριοτήτων.

Το σχολείο, όπως διαφαίνεται σε κριτικές προσεγγίσεις κειμένων των "καταστατικών" διεθνών συναντήσεων για το ρόλο του (Στοκχόλμη, 1972, Βελιγράδι,1975 και Τιφλίδα,1977, βασικό σκοπό έχει τη διαφοροποίηση των μορφών (re-form) και του τρόπου με τον οποίο οι κοινωνίες βλέπουν τα σύγχρονα προβλήματα και λαμβάνουν αποφάσεις για την επίλυση τους. Οι παραπάνω διαστάσεις επαναπροσδιόρισαν την Π.Ε. η οποία κάτω από την επίδραση της Ατζέντα 21 του Ρίο εισήλθε σε μια νέα φάση της, σχετικά με τη βιώσιμη ανάπτυξη .

Στην κατεύθυνση αυτή τίθεται το ερώτημα, αν και κατά πόσο η Εκπαίδευση και κυρίως η Π.Ε έχει το δυναμικό να ανατρέψει αποτυχημένες πρακτικές, να συντελέσει ή να επιλύσει προβλήματα της

ανθρωπότητας μέσα από προσεγγίσεις, στρατηγικές και δράσεις που υπερβαίνουν συμφέροντα, αντιπαραθέσεις ή εγωκεντρικές αντιλήψεις. Σύμφωνα με τις απόψεις του John M. Ramsey(ΠΕΕΚΠΕ,2000:10) – και όχι μόνο -μια εφικτή προσέγγιση θα μπορούσε να είναι αρχικά η ενασχόληση με τα τοπικά φαινόμενα και γεγονότα. Αυτό γιατί η "εντοπιότητα" του πολίτη δίνει αρκετά ερεθίσματα για την αφύπνιση του ενδιαφέροντος σε προβλήματα που αφορούν την ίδια την περιοχή που αυτός κινείται και πιθανόν εργάζεται, την κοινότητα στην οποία είναι μέλος ή σε καταστάσεις που ο ίδιος γνωρίζει και αντιμετωπίζει καθημερινά αλλά και γιατί υπάρχει ένα πρόσφορο πεδίο δράσης, επέμβασης και πιθανής βελτίωσης μιας υπάρχουσας κατάστασης. Μπορεί να συνεισφέρει στη διευθέτηση τους γιατί θεωρεί τον εαυτό του πιθανό επιβαρυντή (ή και δημιουργό) του τοπικού περιβαλλοντικού προβλήματος ή ουσιαστικό συμμετοχο στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης της τοπικής κοινότητας.

Υπάρχουν αρκετές έρευνες (Leeming et al, 1993) που δείχνουν ότι η συμμετοχή σε περιβαλλοντικές δραστηριότητες μπορεί να βελτιώσει τις φιλοπεριβαλλοντικές στάσεις των παιδιών και ενηλίκων, τις γνώσεις τους ή και τα δύο ταυτόχρονα. Αποτελεί λοιπόν υποχρέωση κάθε εκπαιδευτικού συστήματος ως νομιμοποιημένου θεσμού της πολιτείας, αλλά και στο πλαίσιο υπερεθνικών μορφωμάτων-μιας και το περιβάλλον αποτελεί υπερεθνική προτεραιότητα- να προσφέρει στους πολίτες, τωρινούς και μελλοντικούς ,πλήρη θεσμική και εξωθεσμική ενημέρωση. Εξ άλλου η κατοχύρωση του δικαιώματος των πολιτών και των οργανώσεων για πληροφόρηση σχετικά με το περιβάλλον, έχει θεσμοθετηθεί με σχετική κοινοτική οδηγία (93/313, Ε.Ε,1995).

Η αναγκαιότητα αυτή καθιστά την Π.Ε ως διαδικασία και πρακτική μορφή ισόβιας εκπαίδευσης αλλά και με πολλούς αποδέκτες. Το κύριο βάρος των δράσεών της είναι η τυπική εκπαίδευση και είναι λογικό αφού έχει πεδίο αναφοράς όλο το μελλοντικό κοινωνικό δυναμικό. Ενώ όμως αποβλέπει στην απόκτηση περιβαλλοντικής παιδείας απ' όλο το κοινωνικό σύνολο, θεωρούνται αποδέκτες πρόσωπα ,φορείς και κοινωνικές ομάδες οι δραστηριότητες ή οι επιρροές των οποίων παρουσιάζουν σημαντική επίδραση στο περιβάλλον (βιοτέχνες, βιομήχανοι, επαγγελματίες, κλπ).Έτσι αυτές οι ομάδες μπορούν να θεωρηθούν ότι αντιπροσωπεύουν «τροποποιημένα εκπαιδευτικά συστήματα»(ΣωτηράκουΜ,1994:29), ή το «εξωτερικό περιβάλλον» της τυπικής εκπαίδευσης προς το οποίο πρέπει να ανοίξει τις πόρτες του. Μελέτες (Νικολάου 1995&1998)αλλά και η διεθνής εμπειρία δείχνουν ότι οι λύσεις για την περιβαλλοντική προστασία δεν είναι αποκλειστικά θέμα τεχνολογικών νεωτερισμών αλλά πρέπει να εξασφαλίζουν την κοινωνική συναίνεση και συμμετοχή. Προϋπόθεση γι'αυτήν είναι η περιβαλλοντική ενημέρωση - κατάρτιση - εκπαίδευση. Σ' αυτό το πλαίσιο, η τυπική Π.Ε στις διάφορες βαθμίδες έρχεται να συμβάλλει προληπτικά και για το μέλλον, ενώ η άτυπη περιβαλλοντική εκπαίδευση (ενήλικες) έρχεται να καλύψει τις παρούσες ανάγκες με αποτελεσματικό τρόπο.

Το σημερινό σχολείο είναι αποκομμένο από την τοπική κοινωνία(Ανδρέου,2000:24) και αυτό είναι ανασταλτικός παράγοντας της αποτελεσματικότητάς του αλλά και της προσφοράς του προς την κοινωνία χάρη της οποίας υπάρχει. Πρέπει να ξεπεραστεί η νοοτροπία ότι καθετί που γίνεται έξω από την τάξη «διαλύει το σχολείο»,φέρνει αναστάτωση στο χώρο και εγκυμονεί κινδύνους για την επίδοση και την επιμέλεια των παιδιών(Ζαραμπούκα,1996:10)γιατί η τοπική κοινωνία διαθέτει ένα σύνολο πόρων φυσικών, τεχνολογικών, οικονομικών, πολιτιστικών που αποτελεί τη δυναμική της ενδογενούς της ανάπτυξης της και το σχολείο οφείλει να το «εκμεταλλευτεί». Όπως είναι γνωστό σε κοινωνικούς θεσμούς όπως είναι το σχολείο, τα ενδιαφέροντα των "δρώντων υποκειμένων", οι πληροφορίες τους και οι ενέργειες τους διαμορφώνονται κατά πολύ από το θεσμικό πλαίσιο και τις οργανωτικές δομές Η δυνατότητα του εκπαιδευτικού μας συστήματος ως προς το να συμπεριλάβει ολοκληρωμένα και αποτελεσματικά τον προσανατολισμό της Π.Ε στα παραπάνω χαρακτηριστικά, εξαρτάται κυρίως από τα στελέχη τα οποία είναι υπεύθυνα για τον εκπαιδευτικό σχεδιασμό. Αυτή η αναγκαία σύνδεση και εμπλοκή της τοπικής κοινωνίας απαιτεί σχεδιασμό και συντονισμό και αυτό είναι θεσμική υποχρέωση του διευθυντή του σχολείου. Ο σύγχρονος διευθυντής δεν μπορεί να κινείται στα γνωστά γραφειοκρατικά πλαίσια αλλά πρέπει να αναλάβει πρωτοβουλίες οι οποίες θα επιτρέψουν στο ελληνικό σχολείο να επικοινωνήσει με την κοινωνία και περιβαλλοντικά. Το σημερινό σχολείο χρειάζεται «μεθοριακή διοίκηση»(Everard and Morris,1999:175) που να ασχολείται περισσότερο με τη διοίκηση των σχέσεων μεταξύ του σχολείου και του περιβάλλοντός του. Καλείται να γίνει ο ενισχυτικός παράγοντας για τη διάχυση των αποτελεσμάτων που είναι βασική διάσταση της

Π.Ε. Μπορεί να λειτουργήσει ως διαμεσολαβητής ανάμεσα στις προτεραιότητες που θέτουν οι εκπαιδευτικοί της Π.Ε και την απαιτούμενη εμπλοκή ατόμων και ομάδων για τη βελτιστοποίηση των αποτελεσμάτων. Με το θεσμικό του ρόλο αλλά και την προσωπική του παρουσία μπορεί να βοηθήσει στο σχεδιασμό, τη δομή και τον τρόπο υλοποίησης των δραστηριοτήτων. Να διευκολύνει καταστάσεις ,να εμπνεύσει τις ομάδες μελέτης αλλά κυρίως μέσα από τα όργανα λαϊκής συμμετοχής(σχολικό συμβούλιο, σχολική επιτροπή) να εξασφαλίσει την υποστήριξη των εξωσχολικών παραγόντων εφαρμόζοντας μορφές διανεμητικής ηγεσίας(distributed leadership) και επιτρέποντας σε κοινωνικούς φορείς να συμμετάσχουν στο σχεδιασμό και την υλοποίηση προγραμμάτων. Αυτή η συναπόφαση φέρνει συνευθύνη και αυτοδέσμευση με αποτέλεσμα να γίνεται πιο αποτελεσματική η Π.Ε. Από έρευνες (Καλαιτζίδης,1999,Γούπος,2001:15)ο ρόλος του διευθυντή έχει καταγραφεί ως ανασταλτικός παράγοντας επειδή δεν ευνοεί την ανάληψη πρωτοβουλιών για προγράμματα Π.Ε. Άλλες μελέτες όμως(Θεοφιλίδης,1994:96, Hopkins, 2002:39)προσδιορίζουν ως βασικό στοιχείο λειτουργικής αποτελεσματικότητας της σχολικής μονάδας την ικανότητα του διευθυντή να συνεργάζεται με τους κοινωνικούς εταίρους. Η αποτελεσματικότητα αυτή όμως δεν μπορεί να αγνοεί θέματα συμπράξεων για το περιβάλλον και άρα η συνεργατικότητα με γονείς, πολίτες, κοινωνικές ομάδες ενδυναμώνει τα αποτελέσματα της Π.Ε .Επομένως για ένα σύγχρονο, ανοιχτό και αποτελεσματικό σχολείο, ο διευθυντής καλείται να διαδραματίσει ένα δυναμικό και οργανωτικό ρόλο στηριγμένο στην αλληλοπληροφόρηση με τον κοινωνικό του περίγυρο. Οι οργανωτικές και διοικητικές του ικανότητες σε θέματα περιβάλλοντος μπορεί να έχουν ένα ευρύ φάσμα εφαρμογών και σε επάλληλα επίπεδα ανάλογα με το βαθμό ανοιχτότητας που ο ίδιος επιτρέπει. Τέτοιες στρατηγικές μπορεί να είναι :

1)Αμφίδρομη ενημέρωση σχετικά με τις προτεραιότητες και τις δράσεις του σχολείου και αντίστροφα για τις ανάγκες που έχει η τοπική κοινωνία. Αυτό μπορεί να γίνει π.χ με διαλέξεις ή την καθιέρωση ενός συστήματος μόνιμης επικοινωνίας(επιτροπές, αλληλογραφία ,διανομή υλικού).2)Άτυπες σχέσεις στο πλαίσιο συλλόγων ή τοπικών οργάνων. 3) Συνδιοργάνωση δράσεων με στόχο την σφαιρική κάλυψη ενός ζητήματος.4) Συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων-αυτοδέσμευση- συνευθύνη5) . Αμοιβαία παροχή υλικοτεχνικής στήριξης π.χ διάθεση αιθουσών, βιβλιοθηκών και αντίστροφα εισαγωγή στο σχολείο υλικών πόρων, τεχνογνωσίας κλπ.

Βέβαια δεν αρκεί μόνο η ικανότητα του διευθυντή να οδηγεί σε συμπράξεις και συνεργατικές διαδικασίες αλλά πρέπει να ευαισθητοποιηθεί μεγάλο μέρος της τοπικής κοινωνίας .Συνεπώς εκεί πρέπει να στοχεύει κάθε μορφή αξιολόγησης ενός προγράμματος και κυρίως ο βαθμός γνωστοποίησης και διάχυσης του τι συμβαίνει στο σχολείο. Γίνεται όμως αυτό και σε ποιο βαθμό; Γνωρίζουν οι γονείς τι κάνει το σχολείο και από ποιον; Έχει η τοπική κοινωνία γνώση του τι προσφέρει η Π.Ε και πώς τοποθετείται απέναντι στις περιβαλλοντικές προτεραιότητες του σχολείου; Κατά πόσο μπορεί ένας σύγχρονος διευθυντής να οργανώσει συνθήκες εμπλοκής των κοινωνικών εταίρων για την αλλαγή στάσεων και συμπεριφορών και έξω από το σχολείο σε μια προοπτική βιώσιμης ανάπτυξης;

Η διαπίστωση, από τον αριθμό ανάληψης προγραμμάτων, ότι οι Έλληνες εκπαιδευτικοί στηρίζουν την Π.Ε,–παρόλο το προαιρετικό το θεσμικού πλαισίου-και η επισήμανση από έρευνες για την ανάγκη συνεργασίας μεταξύ των φορέων (Γιανακκάκη, 1999:124) μας οδήγησε στην παρούσα διερεύνηση προκειμένου να πάρουμε απαντήσεις στους παραπάνω προβληματισμούς.

2.2 Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι:α) να ανιχνεύσει το βαθμό διάχυσης και επίδρασης των προγραμμάτων Π.Ε στα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά του εξωτερικού περιβάλλοντος του σχολείου. β) να εξετάσει ποια περιβαλλοντικά θέματα έχουν προτεραιότητα για την τοπική κοινωνία και κατά πόσον η περιβαλλοντική εκπαίδευση, όπως παρέχεται σήμερα στην Ελλάδα, παρέχει τη δυνατότητα ενεργού συμμετοχής σε όλα τα επίπεδα, έτσι ώστε να αντιμετωπιστούν τα περιβαλλοντικά προβλήματα; γ) η αξιολόγηση της δυνατότητας και του ρόλου του διευθυντή του πρωτοβάθμιου σχολείου για αποτελεσματικότερη διάχυση των αποτελεσμάτων της Π.Ε στην τοπική κοινωνία

3.ΜΕΘΟΔΟΣ

Η παρούσα εργασία η οποία αποτελεί πιλοτικό μέρος μιας ευρύτερης έρευνας ,διενεργήθηκε με ερωτηματολόγια 14 ερωτήσεων κυρίως κλειστού τύπου, σε δύο περιοχές της Κορινθίας κατά το μήνα Μάιο και περιελάμβανε δείγμα 70 κατοίκων από αγροτική και αστική περιοχή. Η επιλογή του δείγματος έγινε από περιοχές όπου τα τοπικά πολυθέσια σχολεία υλοποιούν προγράμματα Π.Ε Η δειγματοληψία έγινε με τυχαίο τρόπο και απευθύνθηκε σε άνδρες και γυναίκες γονείς, απλούς πολίτες και εκπροσώπους ΟΤΑ ηλικίας 20 ετών και άνω. Το κάθε δείγμα περιλάμβανε 2x35[20 γονείς(10 άνδρες+10 γυναίκες), 10 πολίτες και 5 εκπροσώπους ΟΤΑ]ως αντιπροσωπευτικό μέρος της τοπικής κοινωνίας. Η πλειοψηφία των γονέων επιλέχτηκε γιατί η κατηγορία αυτή αφενός έχει άμεση σχέση με την τυπική Π.Ε αφετέρου δε γιατί στην ομάδα αυτή με τον ένα ή άλλο τρόπο συμπεριλαμβάνονται πολλές κοινωνικές ομάδες που συναπαρτίζουν την τοπική κοινωνία. Από τα 70 επιστράφηκαν 57 ερωτηματολόγια(81,4%) και η μεθοδολογική ανάλυση ήταν η ποιοτική προσέγγιση(Παρασκευόπουλος,1993).

4.ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

4.1 Δημογραφικά στοιχεία

Η ιδιότητα των υποκειμένων σε σχέση με το φύλο εμφανίζονται στον πίνακα 1 ,απ' όπου φαίνεται ότι το ποσοστό των γυναικών που απάντησε είναι διπλάσιο από των ανδρών, γεγονός

Πίνακας 1. Ιδιότητα των ερωτώμενων, δημογραφική κατανομή και συχνότητες(f)

Ιδιότητα N=57	Άνδρες		Αστική περιοχή		Αγροτική περιοχή		Γυναίκες		Αστική περιοχή		Αγροτική περιοχή	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Γονέας	15	26,3	9	6	30	52,7	19	11				
Απλός πολίτης	3	5,2	2	1	2	3,5	2	0				
Εκπρ. ΟΤΑ	3	5,2	2	1	4	7	3	1				
Σύνολο	21	36,8	13	8	36	63,2	24	12				

που ίσως εξηγείται από την εμπειρικά διαπιστωμένη άποψη ότι στο ελληνικό σχολείο οι μητέρες είναι πιο κοντά και παρακολουθούν τα σχολικά δρώμενα απ' ότι οι άνδρες γονείς. Επίσης καταγράφεται μια σημαντική διαφορά στις απαντήσεις που προέρχονται από αστικές περιοχές που και αυτό ερμηνεύεται πως οι γονείς από αυτό το δημογραφικό χώρο είναι πιο κοντά στο σχολείο ως τοπική κοινωνία.

4.2 Ανάλυση των απαντήσεων

Φαίνεται ότι η Π.Ε μετά από 15 χρόνια θεσμοθετημένης παρουσίας στο εκπαιδευτικό μας σύστημα(N.1892/90),έχει γίνει πλέον ευρύτατα γνωστή στο κοινωνικό σώμα, αφού στην ερώτηση:*Γνωρίζετε τι είναι η Π.Ε;* απαντά καταφατικά το 78,9 % με τις γυναίκες να υπερτερούν σαφώς(83%) έναντι των ανδρών(71%).Από τις 30 γυναίκες που απάντησαν Ναι οι 18(60%)είναι ηλικίας31-40 ενώ οι 8(26,6%) είναι ηλικίας 41-50 ετών. Για τους άνδρες τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 53%(8 άτομα)και 40%(6 άτομα).Τα στοιχεία αυτά δείχνουν ότι ένα πολύ μεγάλο ποσοστό(86,6 % γυναίκες &93% άνδρες) είναι γονεϊκής ηλικίας γεγονός που ερμηνεύεται ότι μάλλον οι γονείς «εισπράττουν» από το σχολείο πληροφόρηση σχετικά με την Π.Ε .

Σημαντικό κρίνεται το εύρημα της έρευνάς μας(πίνακας 2) στην αποκλειστική ερώτηση: *Από πού ενημερωθήκατε για την Π.Ε;*

Πίνακας 2:Πηγές ενημέρωσης για την Π.Ε και συχνότητες

Πηγή ενημέρωσης	σύνολο		άνδρες		γυναίκες	
	f	%	f	%	f	%
Σχολείο	18	40,0	3	20,0	15	50,0
Έντυπα(βιβλία,εφημερίδες,περιοδικά)	22	49,0	9	60,0	13	43,3

Τηλεόραση	2	4,4	2	13,4	-	0,0
Άλλο	3	6,6	1	6,6	2	6,7

Όπως φαίνεται από τα στοιχεία του Πίνακα 2 το 40% των υποκειμένων δηλώνει ότι έχει ενημέρωση από το σχολείο(50% γυναίκες,20% άνδρες) το 49% από έντυπα(βιβλία, εφημερίδες, περιοδικά), το 5% από την τηλεόραση και 6% από κάποια άλλη πηγή. Η τηλεόραση ως πηγή ενημέρωσης καταγράφεται εντυπωσιακά χαμηλά, κάτι που καταδεικνύει ότι η Π.Ε δεν γνωστοποιείται από την τηλεόραση. Συμπληρωματικά προς την επισήμανση αυτή έχουμε να παρατηρήσουμε ότι και το σχολείο πρέπει να βελτιώσει και να αυξήσει τις επικοινωνιακές του δυνατότητες ως προς τη διάχυση των αποτελεσμάτων και την ενημέρωση των πολιτών αφού το σύνθημα επίπεδο αξιολόγησης ενός προγράμματος είναι η περιληπτική παρουσίαση του στο σχολείο(Καλαιτζίδης, ο.π) όπου και τερματίζεται η όλη προσπάθεια. Επιπλέον το στοιχείο αυτό υποδηλώνει την ανάγκη για αλλαγή στρατηγικής σε οργανωτικό-διοικητικό επίπεδο έτσι ώστε να γίνεται ουσιαστική επεξεργασία της πληροφόρησης με συμμετοχικές πρακτικές και το σχολείο να κάνει κοινών τον κοντινό περίγυρο.

Ωστόσο τα ποσοστά αυτά μειώνονται στην επόμενη ερώτηση για τη γνώση τους αν το τοπικό σχολείο υλοποιεί πρόγραμμα Π.Ε σε 68%(72% γυναίκες,62% άνδρες) το οποίο διαφοροποιείται για τους μη γονείς σε μικρότερες τιμές(42%).Από αυτό προκύπτει ότι η ενημέρωση δεν έχει βάθος, είναι ασαφής και επιφανειακή αλλά και σε ομάδες και φορείς της ευρύτερης κοινωνίας η ενημέρωση είναι προβληματική αφού σχεδόν 1 στους 2 αγνοεί αν το σχολείο της περιοχής του δραστηριοποιείται σε θέματα περιβάλλοντος. Η ουσιαστική γνώση της κοινωνίας για το με ποιο περιβαλλοντικό θέμα ασχολείται η σχολική μονάδα, αποτυπώνεται σε ερώτηση συσχέτισης όπου μόνο το 57% των ανδρών (N=12)και 72% (N=26)των γυναικών που δήλωσαν ενήμεροι πως το τοπικό σχολείο υλοποιεί Π.Ε, γνωρίζουν ακριβώς το περιεχόμενο του προγράμματος.

Ως προς το 2^ο στόχο της έρευνάς μας για το ποιες προτεραιότητες θέτει η τοπική κοινωνία και συγκεκριμένα στην ανοιχτή ερώτηση:Ποιο θέμα Π.Ε πιστεύετε ότι έχει προτεραιότητα για εσάς: η ομαδοποίηση των δεδομένων αναδεικνύει μια ενδιαφέρουσα ιεράρχηση όπως δείχνει ο Πίνακας 3.

Πίνακας 3 .Θεματικές προτιμήσεις για περιβαλλοντικά ζητήματα και συχνότητες

Θεματικές προτιμήσεις N=57	f	%
Προστασία φυσικού περιβάλλοντος	21	36,8
Φυτοφάρμακα-λιπάσματα	13	22,8
Καθαριότητα-απορρίμματα	6	10,5
Πολιτισμός	5	8,8
Ενημέρωση πολιτών	4	7,0
Υδρευση-εξοικονόμηση νερού	3	5,3
Τοπική Ιστορία	3	5,3
Άλλο	2	3,5

Συγκεκριμένα το 36,8 % του δείγματος(N=21) προτιμά γενικά θέματα φυσικού περιβάλλοντος με το ζήτημα των φυτοφαρμάκων στη 2^η θέση με συνολικό ποσοστό 19,2 %(N=11) ,γεγονός που κρίνεται αξιοπρόσεκτο με δεδομένο ότι ο νομός Κορινθίας έχει σε μεγάλο βαθμό γεωργικές καλλιέργειες που σημαίνει έντονη χρήση φυτοφαρμάκων και αυτό μάλλον έχει εμφανή απήχηση στις προτιμήσεις των πολιτών. Εδώ πρέπει να επισημάνουμε ότι μια διευρυμένη έρευνα που να συμπεριλαμβάνει και άλλους νομούς θα είχε εξαιρετικό ενδιαφέρον για την επιβεβαίωση αυτού του ευρήματος. Επιπλέον η ανάλυση των δεδομένων καταδεικνύει μια ποικιλία θεμάτων που απασχολούν την τοπική κοινωνία (εξοικονόμηση νερού, πολιτισμός) τα οποία η Π.Ε πρέπει να συμπεριλάβει στο σχεδιασμό της καθώς αφού απασχολούν το οικογενειακό ή κοινοτικό περιβάλλον έχουν θέση στα εξεταζόμενα πεδία και άρα πρέπει να διευρύνεται η θεματολογία.

Η ανάγκη για διάχυση ,ενημέρωση και εμπλοκή της τοπικής κοινωνίας επιβεβαιώνεται από την 8^η ερώτηση μας «Πιστεύετε ότι η τοπική κοινωνία ωφελείται από τις περιβαλλοντικές φράσεις του σχολείου»,όπου οι το 79% (N=45)εκτιμά ότι ωφελείται «αρκετά» και «πολύ» έναντι 21% που δηλώνει «λίγο» ή «καθόλου».Ως προς τον τρόπο εμπλοκής πρώτες προτιμήσεις είναι με ποσοστά 31% και 29% αντίστοιχα «η Συνδιοργάνωση εκδηλώσεων» και «συνεργασία σε συγκεκριμένες

δράσεις» ενώ ακολουθούν οι επιλογές «απλή ενημέρωση»(23%) και «επιμόρφωση πολιτών»(17%) Οι δε τομείς όπου μπορεί να ωφεληθεί και ο αντίστοιχος βαθμός σε κλίμακα<καθόλου-λίγο-αρκετά-πολύ>σύμφωνα με την ανάλυση είναι:Ευαισθητοποίηση (52,6%αρκετά και 21% πολύ), αλλαγή στάσεων (52,6%αρκετά και 21%πολύ), ανάληψη δράσεων(22,85 %πολύ, αρκετά 40,4% και 28%λίγο).Οι πολίτες φαίνεται να πιστεύουν σε μια αποτελεσματική κοινωνική παρέμβαση της Π.Ε σε ευαισθητοποίηση και αλλαγή στάσεων (83,6%),σε αλλά και σε ικανοποιητικό βαθμό είναι πρόθυμοι να συμμετάσχουν βοηθητικά(59,7%) αλλά και σε δράσεις (63,2%).

Η αποτύπωση της υφιστάμενης συμβολής έγινε με την ερώτηση: *Έχετε συμβάλει σε πρόγραμμα Π.Ε και πώς;* Προέκυψε ότι το 42% έχει συμβάλει με τους εξής τρόπους:παροχή προσωπικής εργασίας(53,8%),παροχή πληροφοριών(30,8%),χρηματική ενίσχυση(11,5%), υλοποίηση προτάσεων του σχολείου(3,9%).

Με δεδομένες τις σαφείς προτιμήσεις για ενεργητική ενασχόληση της τοπικής κοινωνίας σε προγράμματα Π.Ε και στην ερώτηση «*ποιος είναι ο καταλληλότερος για να κινητοποιήσει την τοπική κοινωνία*» φαίνεται ότι ο διευθυντής έχει καθοριστικό ρόλο με ποσοστό 33,4% (N=19) στο σύνολο των ερωτηθέντων με τους εκπαιδευτικούς 29,8% (N= 17) να έπονται και να ακολουθούν κατά σειρά η επιλογή «από κοινού όλη η σχολική μονάδα» 14% (N=8,), «άλλος»10,5% (N=6), «οι μαθητές» 8,8%(N=5) και «οι γονείς» 3,5%.Οι παρατηρήσεις μας εδώ είναι: α) η στατιστική διαφορά μεταξύ διευθυντή και εκπαιδευτικών κρίνεται σημαντική καθώς η εμπλοκή του στην Π.Ε δεν είναι άμεση αφού οι εκπαιδευτικοί έχουν συνήθως τον πρώτο λόγο στο πλαίσιο της αυτονομίας και της παιδαγωγικής τους ελευθερίας. Συνεπώς η κοινωνία εκτιμά τον ηγετικό, οργανωτικό και καθοδηγητικό του ρόλο ως βασικού συντελεστή στην διάχυση και αποτελεσματικότητα της Π.Ε που συνεπάγεται η ενεργός εμπλοκή της τοπικής κοινωνίας.

β)Παρουσιάζεται ένα αξιολογικό ποσοστό(14%) να βλέπει τη σχολική μονάδα ως σύνολο, γεγονός που θέτει μια σειρά ζητημάτων για τη δυναμική μιας αυτονομίας και εφαρμογής εσωτερικής εκπαιδευτικής πολιτικής από τη σχολική μονάδα.(Μαυρογιώργος,1999:127) και το οποίο αξιολογείται ως διαφαινόμενη τάση που μπορεί να προσφέρει στην προοπτική αναπροσανατολισμού της εκπαιδευτικής διαδικασίας σε θέματα περιβάλλοντος ώστε να αποφασίζει το σχολείο για ζητήματα που το αφορούν σε σχέση με τις τοπικές ιδιαιτερότητες.

γ) το μικρό ποσοστό (3,5%) για τη δυνατότητα των γονέων να κινητοποιήσουν την τοπική κοινωνία, φαίνεται πως υποδηλώνει την έλλειψη εμπιστοσύνης στην κοινωνική δυναμική από τους ίδιους τους πολίτες ,ίσως λόγω του ότι συνήθως δεν ζητείται η γνώμη τους από το σχολείο ή ότι η Π.Ε πρέπει να διαχυθεί και στην άτυπη εκπαίδευση(Φλογαΐτη,1993).

Ο βαθμός ενεργοποίησης της κοινωνίας εκτιμάται «αρκετά»(50,8%) και «πολύ»(36,8%)με τους εξής τρόπους κατά σειρά αξιολόγησης:Διαρκής επικοινωνία- Ενημέρωση-Συνεργασία στο σχεδιασμό και υλοποίηση δράσεων. Στην επιζητούμενη προσπάθεια αποτελεσματικής παρέμβασης του διευθυντή στην κατεύθυνση της διάχυσης των αποτελεσμάτων των προγραμμάτων Π.Ε οι ερωτώμενοι πρότειναν τις εξής ταξινομημένες κατά σειρά αξιολόγησης πρωτοβουλίες:1)συνδιαμόρφωση δράσεων,2)ενημέρωση με ομιλίες, 3)κινητοποίηση φορέων, 4)παρουσίαση προτάσεων,5)ανάληψη κοινών περιβαλλοντικών δράσεων 6)διανομή υλικού.

5.ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Γενικά καταγράφεται ότι η Π.Ε έχει γίνει πλέον γνωστή και αποδεκτή από την τοπική κοινωνία και ότι η περαιτέρω αποτελεσματικότητά της προϋποθέτει συνεργασία σχολείου και φορέων. Οι γονείς είναι πιο ενήμεροι σε σχέση με τους υπόλοιπους φορείς αφού κύρια πηγή πληροφόρησης είναι οι μαθητές. Για αποτελεσματικότερη διάχυση φαίνεται να απαιτείται η δημιουργία μόνιμου επικοινωνιακού δικτύου με όλους τους φορείς γεγονός που σημαίνει ότι πρέπει να υπάρξει στρατηγική ενημέρωσης για όλη την κοινωνία μιας και μέσα όπως η τηλεόραση δεν αναδεικνύει τέτοια ζητήματα.Επισημάνσεις θεμάτων (φυτοφάρμακα) σημαίνει διεύρυνση της θεματολογίας με θέματα που απασχολούν τις τοπικές κοινωνίες. Η επιτυχής διάχυση των προγραμμάτων Π.Ε προϋποθέτει όχι μόνο την απλή παρουσίαση σε μια ημερίδα ούτε την απλή ενημέρωση αλλά τη συμμετοχή των φορέων στη συνδιαμόρφωση και συνδιοργάνωση δράσεων. Αυτό όμως απαιτεί σχεδιασμό και οργάνωση και φαίνεται πως κατάλληλος γι αυτό είναι ο διευθυντής του σχολείου ο οποίος με συμμετοχικές διαδικασίες και άνοιγμα του σχολείου προς την κοινωνία μπορεί να

εμπλέξει τους κοινωνικούς «συνεργάτες» αποτελεσματικά και προς αμοιβαίο όφελος. Η άποψη αυτή ενισχύεται και από το αίτημα των υπευθύνων Π.Ε για διάχυση της πληροφόρησης μέσα από τα ΜΜΕ(Καλαϊτζίδης, 2000:6) και την ανάπτυξη δικτύου επικοινωνίας-marketing μεταξύ επιστημόνων, ΜΚΟ, και κοινωνικών φορέων.

Γενικεύοντας τα συμπεράσματά μας και σε σχέση με άλλες μελέτες μπορεί να υποστηριχθεί ότι η διάχυση περιβαλλοντικών προγραμμάτων είναι επιφανειακή αν δεν υπάρχει η συνειδητή και ενεργός συμμετοχή των πολιτών, αλλά με ρόλους διακριτούς και αλληλοσυμπληρούμενους (Παρασκευόπουλος,2001:23) η οποία με τη σειρά της παραπέμπει στην αναγκαιότητα ύπαρξης όχι απλά της περιβαλλοντικής ενημέρωσης αλλά της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Το άνοιγμα του σχολείου προς την τοπική κοινωνία και η συνδεδεμένη με αυτή ανάπτυξη μιας άλλης δυναμικής κουλτούρας περιβαλλοντικής εκπαίδευσης προϋποθέτουν τη διεύρυνση του πεδίου των δραστηριοτήτων του διευθυντή με παράλληλη διαφοροποίηση του θεσμικού πλαισίου που συνδέεται με αυτές (Κρίβας 1999:4). Διαφαίνεται ότι απαιτείται μια συλλογική διαδικασία συνεργασίας, ισότιμη συμμετοχή και συνεχής διάλογος μεταξύ σχολείου, τοπικών αρχών, ακαδημαϊκής κοινότητας, επιχειρήσεων, καταναλωτών, ΜΚΟ, ΜΜΕ και άλλων συντελεστών προκειμένου να ενισχυθεί η ευαισθητοποίηση, η συμμετοχή και εμπλοκή όλων που θα επιφέρει αλλαγή συμπεριφορών και τρόπου ζωής, με στόχο την αειφορία. (UNESCO,1997).Η ύπαρξη δικτύων μεταξύ σχολείων που έχει συμβάλει πρέπει να επεκταθεί σε δικτύωση με την τοπική κοινότητα. Η ενεργητική ένταξη της τοπικής κοινωνίας αποτελεί αναγκαιότητα προκειμένου όχι μόνο να διαχυθεί ευαισθητοποίηση και γνώση αλλά και γιατί μπορεί πρώτον να συνδράμει ουσιαστικά και δεύτερο η ίδια γνωρίζει τα ιδιαίτερα προβλήματα που πρέπει από κοινού με το σχολείο να αναδειχθούν και να αντιμετωπιστούν. Ο χώρος της Π.Ε ευνοεί πρωτοβουλίες αμφίδρομης επικοινωνίας, κοινού σχεδιασμού δράσεων, αποτελεσματικών παρεμβάσεων και γενικά εισαγωγής πόρων στο σχολείο αλλά και εμφανούς καλλιέργειας θετικών στάσεων στην κοινωνία γεγονός που δικαιώνει έναν από τους βασικούς σκοπούς του, την εξασφάλιση ενός καλύτερου μέλλοντος για όλους τους πολίτες, σημερινούς και αυριανούς. Άλλωστε τα αποτελέσματα ενός προγράμματος αφορούν πρώτιστα το άμεσο φυσικό ή ανθρωπογενές περιβάλλον αφού μεγάλο μέρος του μαθητικού δυναμικού θα συνεχίσει να δραστηριοποιείται ως ενήλικες στον ίδιο χώρο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Hopkins D.(2002): *Improving the quality of education for all*, second ed. David Fulton Publisher, London
2. Hungerford H.R-Volk T.L(1990),Change learner behaviour through environment education, *Journal of Environmental Education*,vol.21,3,p.8-21.
3. UNESCO, 1977, (1999):*Η χάρτα του Βελιγραδίου, Βασικά κείμενα για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, Μετάφραση: Αγγελική Τρικαλίτη, Τεύχος 1,Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε,Αθήνα,
4. Ανδρέου Α.(2000),*Μορφολογία των σχέσεων σχολείου-κοινωνικού περιβάλλοντος*, Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ., Πρόγραμμα Κινητικότητας, Δράση III, Σέρρες
5. Γιαννακάκη Μ.Σ(1999):Οργάνωση και πολιτική της περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη, περ. *Διοικητική Ενημέρωση*, τεύχος 15,σσ.120-126.
6. Ε.Ε.(1995): *Η πολιτική της Ε.Ε για το περιβάλλον-καθήκοντα και δικαιώματα του πολίτη*, Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Αθήνα
7. Ζαραμπούκα Α.(1996),Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και τοπικές κοινωνίες, Περ. *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, τεύχος 16,σσ 10-11.
8. Θεοφιλίδης Χ. (1994),Ο ηγετικός ρόλος του διευθυντή στη δημιουργία αποτελεσματικού σχολείου, περ.*Παρουσία*,τχ.1,σελ.48-55.
9. Καλαϊτζίδης Α.(2000):Τα αποτελέσματα του 1ου Πανελλήνιου Συνεδρίου της Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε. για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, *περιοδικό Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, Π.Ε.Κ.Π.Ε, σσ 4-9.
10. Κρίβας Σ. (1999): Η περιβαλλοντική αγωγή ως μοχλός εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης *περιοδικό Περιβα*
11. Μαυρογιώργος Γ(1999): Η εκπαιδευτική μονάδα ως φορέας διαμόρφωσης και άσκησης Εκπαιδευτικής πολιτικής στο *Εκπαιδευτική Διοίκηση και Πολιτική*, Τόμος Α', ΕΑΠ, Πάτρα
12. Νικολάου Κ(1998) Η αναγκαιότητα του αναπροσανατολισμού της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, *Περιοδικό Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, Π.Ε,ΕΚ.Π.Ε τ.13-14,σ.9-10

13. Ξωγέλλης Π.(2000), *Το εκπαιδευτικό έργο ως κοινωνικό ρόλος*, εκδόσεις Αφοι Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη
14. Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε(1999) : "Το κεφάλαιο 36 της ημερήσιας διάταξης 21" (Agenda 21), *Βασικά κείμενα για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, Μετάφραση: Αγγελική Τρικαλίτη, τεύχος 4, Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε, Αθήνα
15. Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε(1999) : Η διάσκεψη της Μόσχας, *Βασικά κείμενα για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, Μετάφραση: Αγγελική Τρικαλίτη, τεύχος 3, Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε, Αθήνα
16. Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε(1999): Η διακήρυξη της Τιφλίδας *Βασικά κείμενα για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, Μετάφραση: Αγγελική Τρικαλίτη, τεύχος 2, Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε, Αθήνα.
17. Παρασκευόπουλος Ι.(1993): *Μεθοδολογία Επιστημονικής Έρευνας*, τόμος 1,2, Αθήνα
18. Παρασκευόπουλος Στ (2001) *Συμπεράσματα και προτάσεις συνάντησης στελεχών της εκπαίδευσης για τις προοπτικές, στόχους και τις ανάγκες της ΠΕ*, περ. *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση ΠΕΕΚΠΕ*, τευχ 21, σ.23
19. *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, τεύχος 13-14, ΠΕΕΚΠΕ, ,σελ.4.
20. Σαΐτης Χ.(2002), *Ο Διευθυντής στο σύγχρονο σχολείο*, Αθήνα
21. Σπυροπούλου Δ. (2001), *Αξιοποίηση Ερευνών από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Επιθεώρηση Επιστημονικών και Εκπαιδευτικών θεμάτων*, τεύχος 4, Π.Ι ,Αθήνα
22. Σπυροπούλου Δ. (2001), *Αποτίμηση της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης τη δεκαετία 1991-2001, Επιθεώρηση Επιστημονικών και Εκπαιδευτικών θεμάτων*, τεύχος 5, Π.Ι ,Αθήνα
23. Σωτηράκου-Χανιώτη Μ.(1994), *Περιβαλλοντική Παιδεία*, περ. *Φυσικός Κόσμος*, τεύχος 144, σσ.29-30.
24. Φλογαίτη Ε.(1993), *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, 2^η έκδοση, Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, Αθήνα